

J. Pagaczewski

Ogólnopolska wystawa Mikołaja Kopernika w Krakowie

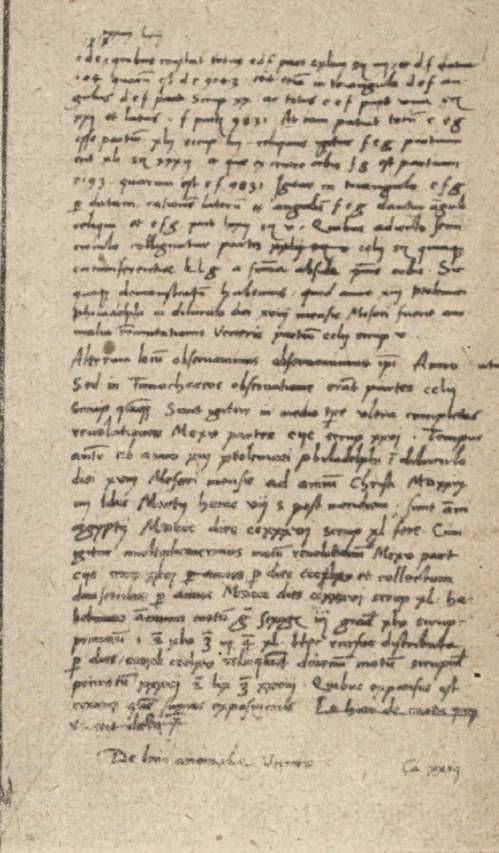
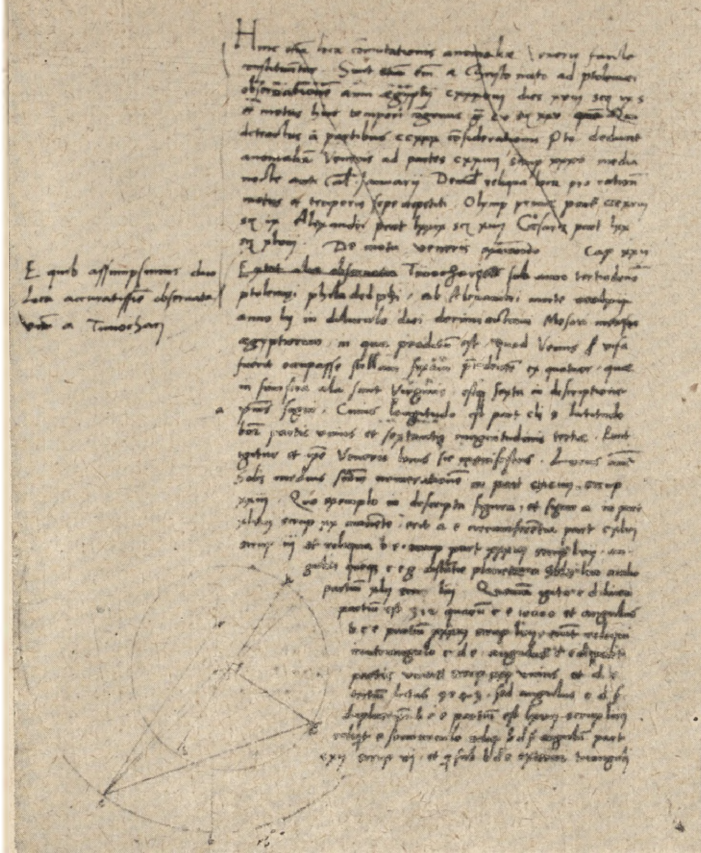
Ochrona Zabytków 6/1 (20), 69-72

1953

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

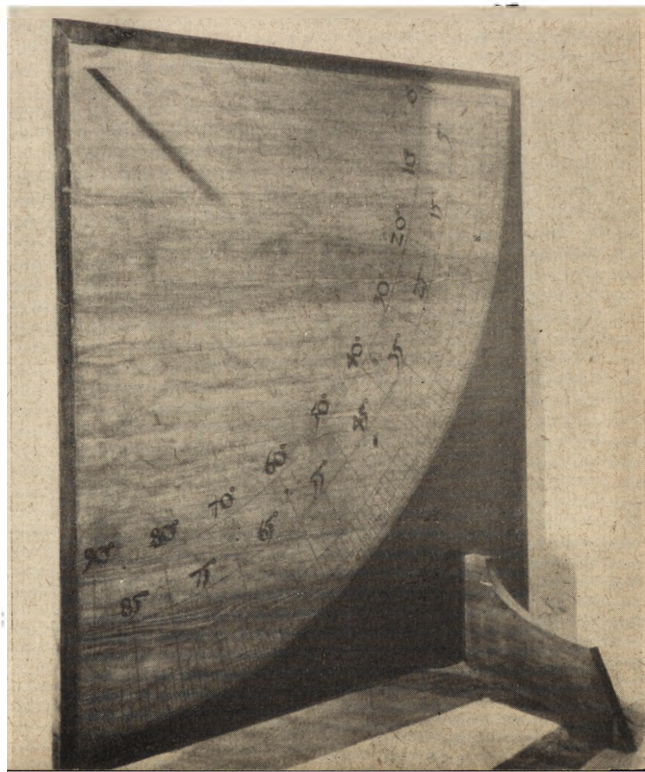
Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryc. 70. Karta z rękopisu dzieła Mikołaja Kopernika „De Revolutionibus”.

rozmiarów (ok. 18.5×14 cm) sztych portretowy M. Kopernika. Zdaniem Batowskiego oryginał owego portretu wykonany został przez artystę, którego twórczość pozostawała w ścisłym związku ze sztuką włoską.

Ryc. 71. Kwadrant słoneczny Kopernika (rekonstrukcja T. Przypkowskiego).

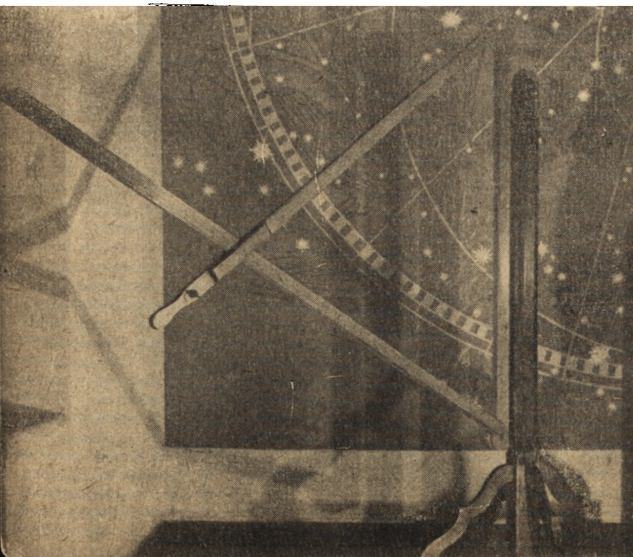
**OGÓLNOPOLSKA WYSTAWA
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W KRAKOWIE**

Dnia 21 czerwca br. wicepremier Józef Cyrankiewicz w obecności ministra A. Rappackiego, rektora U. J. prof. Juliana Marchlewskiego oraz zgromadzonych przedstawicieli nauki polskiej dokonał otwarcia w odnowionych właśnie salach gmachu Collegium Maius w Krakowie wielkiej, ogólnopolskiej wystawy poświęconej w całości przedstawieniu życia i dzieła Mikołaja Kopernika. Wystawa ta jest jedną z głównych imprez „Roku Kopernika” obchodzonego obecnie w Polsce z okazji 410-lecia śmierci genialnego astronoma i hu-

Ryc. 72. Refleksyjny zegar słoneczny, wykonany przez T. Przypkowskiego w Collegium Maius

Ryc. 73. Triquetrum Kopernika (rekonstrukcja T. Przypkowskiego).

manisty, oraz ukazania się w druku jego epokowego dzieła „De revolutionibus“.

Trudno sobie wyobrazić lepszą oprawę architektoniczną dla tego rodzaju wystawy. W tych samych murach bowiem w latach 1491—1495 pobierał nauki młody Mikołaj. Tu zapewne, może pod wpływem nauk Wojciecha z Brudzewa, powstały w młodym lecz krytycznym umyśle Kopernika pierwsze wątpliwości w słuszność panującej wówczas geocentrycznej doktryny Ptolemeusza.

Wystawa mieści się w 11 salach pierwszego piętra gmachu. Wchodząc do przedsiönka i spojrzawszy na uwieszony u sufitu model układu heliocentrycznego na tle malowanych przez C. Styrylską stylizowanych znaków Zodiaku poznajemy, iż znaleźliśmy się na wystawie astronomicznej.

Tzw. „sala pojęć średniowiecznych“ wprowadza nas w świat błędnych wyobrażeń i przesądów, jakie rodziły się m. in. z mylnego światopoglądu geocentrycznego, który ilustruje efektowny fresk ścienny (Skarzyński i Mikulski).

Przechodząc do drugiej sali zanurzamy się od razu w ożywczej atmosferze Renesansu. W sposób poglądowy twórcy wystawy ukazali tu narodziny nowej epoki. Dokonano tego przy pomocy kilku modeli i zdjęć fotograficznych, jak np. modelu maszyny latającej Leonarda da Vinci (inż. M. Friedel) oraz statku Krzysztofa Kolumba (M. Boczar).

Historia życia i dzieła Mikołaja Kopernika zaczyna się w sali następnej, dawnej auli Uniwersytetu, zwanej salą Jagiellońską, urzekającej swym pięknem (wspaniały strop ze złożonymi rozetami). Tu wystawiono liczne dokumenty, jak rękopisy, druki, fotokopie ksiąg i listów, oraz, co najważniejsze, rekonstrukcje oryginalnych narzędzi Kopernika (wykonane według rekonstrukcji d-ra T. Przypkowskiego). Uderza każdego prostota tych instrumentów, z drzewa jodłowego, z którego wykonywał je również genialny astronom. Są to: kwadrant słoneczny, astrolabium, triquetrum, oraz refleksyjny zegar słoneczny, rzeczywiście wskazujący czas (ryc. 71—73). W sali tej podziwiać również możemy piękny zabytek z początku XVI w., tzw. „złoty globus jagielloński“ (1510 r.), na którym po raz pierwszy twórca nazaczył niedawno odkryty ład, Amerykę (ryc. 75).

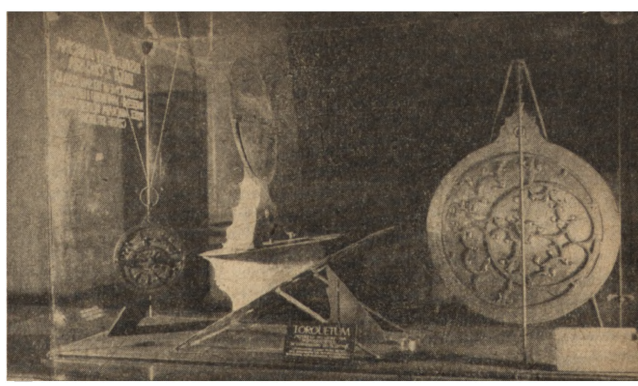
Głównym artystycznym akcentem tej sali jest pomnik Kopernika Ludwika Nitschowej, umieszczony na tle fresku, przedstawiającego polską renesansową mapę nieba (Brzozowski).

Z cennych zabytków rękopiśmiennych wystawionych w tej sali należy wymienić autentyczny list M. Kopernika do biskupa Dantyszka z r. 1539 oraz również oryginalny list królowej Bony do tegoż Dantyszka związany z faktem śmierci Kopernika. Dalsze gabloty ilustrują rozwój heliocentrycznej idei Kopernika, począwszy od pierwszych wątpliwości, poprzez pierwsze sformułowanie jej w rękopiśmiennym traktacie zw. *Commentariolus* (około r. 1510) a skończywszy na egzemplarzach pierwszych wydań dzieła „*De revolutionibus*“ z lat 1543 i 1566.

Następne sale przedstawiają rozwój idei oraz dzieje walki, jaką rewolucyjna i postępową teoria Kopernika musiała stoczyć z zacofanymi poglądami współczesnych, opierających się na uznanych od stuleci autorytetach starożytnych i średniowiecznych. Piękne powiększenia fotograficzne przypominają nam postać wybitnego astronoma duńskiego Tycho Brahe, reformatora astronomii praktycznej, który nie mogąc z różnych powodów zgodzić się w całości na system Kopernika, wymyślił swój własny system geo-heliocentryczny; jednak jego dokładne obserwacje planet stały się podwaliną, na której później Jan Kepler mógł oprzeć swoje 3 słynne prawa ich ruchu. Przypominamy sobie również tragiczną postać Giordana Bruno, ginącego na stosie w Rzymie w r. 1600 za propagowanie idei o wielości zamieszkałych światów, oraz ponure dzieje wielkiego Galileusza, który pod presją więzienia, a może tortur i śmierci, musiał odprysnąć się wiary w teorię Kopernika, wiary, popartej zresztą jego najnowszymi odkryciami po zastosowaniu po raz pierwszy do obserwacji nieba świeżo wynalezionej w roku 1610 lunety.

Następna sala, zwana „salą „zwycięstwa“, daje krótki przegląd najważniejszych osiągnięć astronomicznych, opartych na heliocentryzmie. Przypominamy sobie prawa Keplera i Newtona oraz odkrycia Bradleya, Bessela i Foucaulta. Reprezentowana jest tu również bogato astronomia polska przez Heweliusza, autora wielu cennych prac astronomicznych m. in. pierwszej mapy Księżyca i konstruktora dużych narzędzi astronomicznych oraz ariana Lubienieckiego, zasłużonego autora wielkiego dzieła o kometach, propagatorów systemu Kopernika.

Jedną z najciekawszych sal jest tzw. Stuba Communis, w której znajdujemy powtórzenie pokazu średniowiecznych instrumentów astronomicznych, które otrzymał w darze Uniwersytet od astronoma

Ryc. 74. Narzędzia Marcina Bylicy z Olkusza: 2 astrolabia planisferyczne oraz torquetum.

Marcina Bylicy z Olkusza w r. 1494, a przechowywanych dotąd w Bibliotece Jagiellońskiej i Obserwatorium Astronomicznym U. J. — Są to mianowicie: wielki, spiżowy globus nieba z końca XV w. i współczesne mu, wielkie astrolabium planisferyczne, małe astrolabium z napisami arabskimi, zapewne z XI w., oraz wielkie, mosiężne torquetum ostatnio uzupełnione i zmontowane z zachowanych poszczególnych części przez konserwatora K. Pieńkowskiego w/g rekonstrukcji d-ra T. Przytkowskiego (ryc. 27). Z później-

Ryc. 75. Złoty globus jagielloński z 1510 r.

szych zabytków astronomicznych widzimy kilka globusów ziemskich i gwiazdowych, lunet i innych narzędzi pomiarowych pochodzących przeważnie z XVIII w., ze zbiorów uniwersyteckich.

W sali następnej widzimy zbiór niektórych portretów i rycin przedstawiających Kopernika. Na uwagę zasługują oryginalne drzewo- i miedziorytów z Muzeum Narodowego, a spośród portretów olejnych portret z konwalia, który jest dokładną rekonstrukcją portretu z XVIII w. spalonego w 1944 r. w Obserwatorium Warszawskim (zrekonstruowany przez A. Szymborską).

Wystawę kończy rzut oka na zdobycze astronomii nowoczesnej opierającej się konsekwentnie na idei M. Kopernika.

Wystawa została zorganizowana przez Ministerstwo Kultury i Sztuki a zwłaszcza przez Departament Obchodów. Piękną oprawę plastyczną dało jej grono artystów krakowskich pod kierunkiem inż. Janusza Ballenstedta.

Projekt ogólny Wystawy opracowany został pod kierownictwem naukowym dr. Tadeusza Przyppkowskiego, a Janusz Bogucki, jako Komisarz Wystawy, czuwał nad całokształtem prac.

J. Pagaczewski

Ryc. 76. Mikołaj Kopernik — rzeźba L. Nitschowej na Wystawie Kopernika w Krakowie.